

Incompatibilitatea judecătorului civil din perspectiva normelor naționale și europene – scurte considerații

The incompatibility of the civil judge from the perspective of national and european rules –brief considerations

Consilier Principal **Adriana Ștefania STROE***
Primăria Municipiului Lupeni

Abstract

The impartiality of the judge is a fundamental characteristic of justice, the magistrate must act correctly and professionally in the judicial activity he carries out, be a vigilant person to avoid situations that may harm his spirit of objectivity through influences and various pressures exerted from inside or outside the legal act. However, it must be borne in mind that a judge is not constrained by his own values, experiences, concrete opinions and real beliefs regarding a given situation or legal provision. Bias is not just an opinion, it refers to the tendency to favor a certain situation or person.

Keywords: judge; incompatibility; jurisprudence; impartiality; principles.

Rezumat

Imparțialitatea judecătorului reprezintă o caracteristică fundamentală a justiției, magistratul trebuie să acționeze în mod corect și cu profesionalism în activitatea judiciară pe care o desfășoară, să fie o persoană vigilentă pentru a evita situațiile care îi pot aduce atingere spiritului de obiectivitate prin influențe și diferite presiuni exercitate din interiorul sau din exteriorul actului de justiție. Cu toate acestea, trebuie avut în vedere faptul că un judecător nu este îngrădit de propriile valori, experiențe, păreri concrete și convingeri reale privitoare la o situație dată sau la o dispoziție legală. Părtinirea nu înseamnă doar o părere ci privește tendința de a favoriza o anumită situație sau persoană.

Cuvinte-cheie: judecător, incompatibilitate, jurisprudența, imparțialitate, principii.

1. Introducere

Motto:

„Calitățile unui judecător: să asculte cu respect, să răspundă cu înțelepciune, să analizeze rațional și să hotărască imparțial.” (Xenofon istoric, soldat grec, un discipol al lui Socrate).

Pornind de la acest citat ce i-a aparținut istoricului grec Xenofon, putem contura misiunea complexă pe care a avut-o judecătorul încă din cele mai vechi timpuri și anume aceea de a fi independent, imparțial, eficient și integru. Imparțialitatea judecătorului reprezintă o caracteristică fundamentală a justiției, magistratul trebuie să acționeze în mod corect și cu profesionalism în activitatea judiciară pe care o desfășoară, să fie o persoană vigilentă pentru a evita situațiile care îi pot aduce atingere spiritului de obiectivitate prin influențe și diferite presiuni exercitate din interiorul sau din exteriorul actului de justiție.

Obiectivele urmărite pentru realizarea acestui articol au pornit de la găsirea răspunsului la următoarea întrebare: Oare, justițiabilii, efectuează o solicitare excesivă prin invocarea dispozițiilor ce țin

* stroe.adriana16@yahoo.com.

de incompatibilitatea judecătorului civil și de dispozițiile art. 6 paragr. 1 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului¹ în soluțiile judecătorești nefavorabile lor?

Articolul abordat necesită studiu și o analiză aprofundată întrucât instituția incompatibilității judecătorului civil întotdeauna va reprezenta un subiect de notorietate capabil să atragă atenția publicului larg dar în special al juristului.

Privită din contextul istoric, această instituție, a reprezentat o formă reală de încredere a oamenilor în justiție. Dintotdeauna, imparțialitatea a fost văzută ca o calitate esențială a judecătorului. El nu trebuie să se grăbească la hotărâre, ci să iscodească pricina cu amănuntul și cu mintea curată și liniștită să-și cumpănească gândirile. Să nu pornească niciodată cu strâmbătate pentru prieteni, sau cu frică. Să-și păzească mâinile curate către Dumnezeu și pravile. Să fie drept și să nu ia mită pentru că atunci se va pedepsi foarte greu”. Astfel, în ipoteza în care un dosar nu este pregătit cu multă atenție și din timp, se creează riscul tergiversării judecării lui, iar un termen de judecată «ratat» este acela în care nu se mai câștigă nimic pentru proces, din vina instanței (lipsa procedurilor, surprinderea completului de judecată cu cereri, excepții la care nu poate răspunde în cadrul ședinței etc.) și creează în mod justificat nemulțumire din partea justițiabililor, iar capitalul de încredere în instanță descrește².

Judecătorul trebuie să își îndeplinească atribuțiile fără favoritism sau prejudecată, acesta trebuie să își evalueze propria poziție cu privire la litigiul dat spre soluționare. Cu toate acestea, trebuie avut în vedere faptul că un judecător nu este îngrădit de propriile valori, experiențe, păreri concrete și convingeri reale privitoare la o situație dată sau la o dispoziție legală. Părtinirea nu înseamnă doar o părere ci privește tendința de a favoriza o anumită situație sau persoană.

În legislația română, imparțialitatea judecătorului este consacrată ca principiu fundamental constituțional. Art. 124, alin. (2) și (3) din Constituția României statuează că justiția este unică, imparțială și egală pentru toți, iar judecătorii sunt independenți și se supun numai legii³.

Incompatibilitatea este instituția de drept procesual⁴ care constă în limitarea dreptului judecătorului de a lua parte la judecarea unei cauze, dacă a mai judecat aceea cauză, ori dacă a îndeplinit o anumită calitate în acea pricină anterior, ori dacă se află într-o situație care ar putea atrage o minimă îndoială asupra imparțialității sale.

Mecanisme, acte normative naționale și europene, ghiduri, principii de o importanță covârșitoare pentru actul de justiție, vin în completarea apărării independenței judecătorului civil. Astfel, punctăm: dispozițiile Legii nr. 303 din 2004 privind statutul judecătorilor și procurorilor în capitolul II privind Incompatibilități și Interdicții⁵; Carta Europeană din 10 iulie 1998 cu privire la Statutul judecătorului – Emitent Consiliul Europei⁶; Principiile de la Bangalore privind conduita generală⁷; Constituția României art. 124 la secțiunea Înfăptuirea justiției; Legea nr. 161 din 19 aprilie 2003 privind unele măsuri pentru asigurarea transparenței în exercitarea demnităților publice, a funcțiilor publice și în mediul de afaceri, prevenirea și sancționarea corupției în Capitolul IV – Reglementări privind magistrații art. 102 și 103⁸; dispozițiile art. 6 paragr. 1 din Convenția Europeană a drepturilor omului privind dreptul la un proces

¹ https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_ROM.pdf (accesat la data de 06.10.2022).

² C. Ghigheci, *În ce constă imparțialitatea judecătorului?*, Revista Forumul Judecătorilor nr. 2/2016, București, p. 25.

³ Constituția României, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 767 din 31 octombrie 2003.

⁴ A. Tabacu, *Drept procesual civil. Legislație internă și internațională. Doctrina și jurisprudența*, Editura Universul Juridic, București, 2019, p. 83.

⁵ Legea nr. 303 din 28 iunie 2004 privind statutul judecătorilor și procurorilor publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 826 din 13 septembrie 2005, republicată în temeiul art. XII al titlului XVII din Legea nr. 247/2005 privind reforma în domeniile proprietății și justiției, precum și unele măsuri adiacente, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 653 din 22 iulie 2005, dându-se textelor o nouă numerotare.

⁶ <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliuDocument/106139>.

⁷ C. Dănilă, *Principiile de la Bangalore privind conduita judiciară. Comentariu asupra principiilor de la Bangalore*, Editura C.H. Beck, București, 2010, p. 5 și urm.

⁸ Legea nr. 161/2003 privind unele măsuri pentru asigurarea transparenței în exercitarea demnităților publice, a funcțiilor publice și în mediul de afaceri, prevenirea și sancționarea corupției, publicat în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 279 din 21 aprilie 2003.

echitabil. În legislația națională reglementarea juridică se regăsește în prevederile art. 41, 42 și 47 alin. (2) din Legea nr. 134/2010⁹ privind Codul de procedură civilă.

În privința situațiilor expres prevăzute de lege în care judecătorul nu poate lua parte la judecată, această instituție a incompatibilității se regăsește în prevederile art. 41, 42 și 47 alin. (2) din Legea nr. 134/2010 privind Codul de procedură civilă, potrivit căruia „este inadmisibilă cererea în care se invocă alte motive decât cele prevăzute de art. 41 și 42”.

Doctrina¹⁰ precizează că ipotezele prevăzute de art. 41 alin. (1) și (2) C. pr. civ. sub semnul imperativ „nu poate judeca aceeași pricină”, „nu poate lua parte la judecată” evocă imparțialitatea obiectivă, ele stabilind incompatibilități absolute, pe baza unei prezumții de „pre-judecată”, în cazul judecătorilor sau pe baza unei prezumții de „prejudecată”, în cazul celorlalți participanți (martor, expert, arbitru, procuror, avocat, asistent-judiciar, magistrat-asistent sau mediator). Ipotezele prevăzute de art. 42 C. pr. civ., evocând „imparțialitatea subiectivă” în raport cu partea sau cu părțile din proces ori în raport cu propriile interese ale judecătorului, consacră o incompatibilitate „relativă” aleatorie și prin însăși natura ei precum și prin cauzele care o justifică poate face obiectul unei cereri de recuzare.

De altfel, Legea nr. 173 din 8 iunie 2022¹¹ pentru adoptarea unor măsuri necesare punerii în aplicare a Protocolului nr. 16 la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, adoptat la Strasbourg la 2 octombrie 2013 și semnat de România la Strasbourg la 14 octombrie 2014, statuează faptul că atât Înalta Curte de Casație și Justiție cât și Curtea Constituțională au posibilitatea de a solicita Curții Europene a Drepturilor Omului în vederea clarificării unor aspecte ale cauzei, emiterea unui aviz consultativ cu privire la chestiuni de principiu privind interpretarea ori aplicarea drepturilor și libertăților din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale sau din protocoalele la aceasta în cazul în care apreciază că avizul consultativ este necesar pentru soluționarea acesteia.

Trebuie avută în vedere Decizia nr. 24 din 19 octombrie 2020¹² referitoare la interpretarea art. 41 alin. (1) C. pr. civ. prin care s-a arătat că în cazul în care judecătorul este investit să judece o cale extraordinară de atac de retractare împotriva unei decizii date tot într-o cale extraordinară de atac de retractare exercitată succesiv împotriva hotărârii sale din apel sau recurs, nu sunt aplicabile prevederile art. 41 alin. (1) teza întâi C. pr. civ., dacă din circumstanțele particulare ale litigiului reiese în mod evident că acesta nu este pus în situația de a-și evalua, direct sau indirect, propria hotărâre.

În temeiul art. 41 alin. (1) C. pr. civ., judecătorul care a pronunțat decizia din apel este incompatibil absolut să soluționeze cererea de revizuire sau contestația în anulare exercitată împotriva deciziei date în recursul declarat împotriva deciziei sale din apel.

Au existat o serie de modificări legislative privind cazurile de incompatibilitate, așadar putem spune că nu există garanții că forma actuală nu ar suferi pe viitor modificări.

Ca atare, la data publicării Legii nr. 134/2010 privind Codul de procedură civilă, în titlul II (Participanții la procesul civil) din cartea I (Dispoziții generale), au fost prevăzute în capitolul I dispoziții referitoare la cazurile de incompatibilitate în care se poate găsi judecătorul. Fără a se face distincția între cazuri absolute și relative, din efectele pe care le produc, stabilite în art. 44 C. pr. civ., a reieșit că, în art. 40 C. pr. civ., sunt reglementate cazurile de incompatibilitate absolută, iar în art. 41, cazurile de incompatibilitate relativă¹³.

⁹ Legea nr. 134/2010 a fost publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 485 din 15 iulie 2010, modificată și completată prin Legea nr. 76/2012 și rectificată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 542 din 3 august 2012.

¹⁰ I. Deleanu, *Tratat de procedură civilă, volumul I Noul Cod de procedură civilă*, Editura Universul Juridic, București, 2013, p. 356.

¹¹ Legea nr. 173/2022 pentru adoptarea unor măsuri necesare punerii în aplicare a Protocolului nr. 16 la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, adoptat la Strasbourg la 2 octombrie 2013 și semnat de România la Strasbourg la 14 octombrie 2014, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 560 din 08 iunie 2022.

¹² Decizia nr. 24 din 19 octombrie 2020 referitoare la interpretarea art. 41 alin. (1) din Codul de procedură civilă, publicat în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 144 din 11 februarie 2021.

¹³ C. Roșu, *Discuții privind categoriile de incompatibilități ale judecătorului în noul Cod de procedură civilă ca urmare a modificării, completării și republicării acestuia*, în *Dreptul* nr. 2/2014, București, p. 75.

Totodată, prin Legea nr. 76/2012 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 134/2010 privind Codul de procedură civilă s-a abrogat ultimul alineat al art. 40 C. pr. civ și trecerea acestuia la articolul ce prevede celelalte cazuri de incompatibilitate. În ceea ce privește modificarea art. 42 C. pr. civ. aceasta se regăsește la cazurile prevăzute de art. 40 C. pr. civ.

O altă modificare a existat și la conținutul art. 41, când a fost introdus un nou punct la art. 41 alin. (1), pct. 11. De asemenea, a fost modificat și art. 44 C. pr. civ., din denumirea marginală inițială de *Excepții*, în cea de *Invocarea incompatibilității absolute*, confirmând caracterul absolut al incompatibilităților prevăzute în art. 40 C. pr. civ. Ulterior, Legea nr. 134/2010 a fost republicată, dându-se textelor o nouă numerotare. În urma republicării, art. 41 C. pr. civ. cuprinde *Cazurile de incompatibilitate absolută*, iar art. 42 C. pr. civ. *Alte cazuri de incompatibilitate absolută*¹⁴.

2. Oare justițiableii efectuează o solicitare excesivă prin invocarea dispozițiilor ce țin de incompatibilitatea judecătorului civil și a art. 6 paragr. 1 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, în soluțiile judecătorești nefavorabile lor?

Pentru a putea da un răspuns clar al acestei întrebări, vom sublinia câteva aspecte teoretice și practice din jurisprudența națională și europeană ce reflectă în multe cazuri o invocare excesivă a dispozițiilor privind incompatibilitatea magistratului de către justițiableii.

Astfel, în cauza *Elena Ilie împotriva României* (Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Secția a IV-a, reunită la 3 septembrie 2019)¹⁵, reclamanta s-a plâns în temeiul art. 6 din Convenție că procesul civil care se încheiase cu pronunțarea hotărârii definitive a Tribunalului Vâlcea (toate părțile din proces obținuseră recunoașterea drepturilor lor de proprietate asupra terenului și, astfel, în acest proces tribunalul era solicitat doar să compare respectivele drepturi pe baza anumitor factori) nu a fost echitabil din cauză că: instanței de prim grad și celei de ultim grad care examinaseră cauza le lipsise imparțialitatea deoarece examinaseră anterior alte cauze privind aceleași părți și aceleași circumstanțe.

Curtea, observă că expunerea și hotărârile menționate au devenit „*res judicata*”, ceea ce înseamnă că instanțele respective și oricare alte instanțe erau ținute de constatările instanțelor naționale în cele două litigii anterioare cu privire la aspectele de mai sus. Curtea constată că îndoielile reclamantei față de imparțialitatea judecătorilor care au examinat cel de-al treilea litigiu introdus împotriva sa de persoanele particulare nu pot fi considerate ca fiind obiectiv justificate, cererea este în mod vădit nefondat și trebuie respinsă.

O altă situație prin care instanța supremă respinge invocarea recuzării judecătorului de caz, este prezentată în *Decizia nr. 2816/2021 ce aparține Înaltei Curți de Casație și Justiție*¹⁶ prin care se respinge recursul declarat de reclamante întrucât se reține că, până la închiderea dezbaterilor în fața instanței de apel, care au avut loc la 9 februarie 2021, recurențele nu au invocat incompatibilitatea ca incident procedural și nu au formulat cerere de recuzare împotriva întregului complet sau împotriva celor doi membri ai completului de judecată în privința cărora susțin incompatibilitatea.

Prin *Decizia nr. 2432/2021 din 16/11/2021 Înalta Curte de Casație și Justiție*¹⁷ a statuat că este de precizat că recursul este o cale extraordinară de atac ce poate fi exercitată exclusiv pentru motive de nelegalitate, dintre cele expres și limitativ prevăzute de art. 488 alin. (1) C. pr. civ., nefiind permise în această etapă procesuală formularea unor critici de netemeinicie. Se mai reține că instanța de recurs exercită doar cenzura de legalitate a hotărârii recurate, neputând fi supuse controlului judiciar în această

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Elena Ilie împotriva României <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/2020/07/>.

¹⁶ Decizia nr. 2816/2021 Înalta Curte de Casație și Justiție, Secția I civilă, Internet, <http://www.scsj.ro> (accesat la data de 20.06.2022).

¹⁷ Decizia nr. 2432/2021 Înalta Curte de Casație și Justiție, Secția I civilă, Internet, <http://www.scsj.ro> (accesat la data de 20.06.2022).

etapă procesuală, chestiuni ce țin de aprecierea materialului probator al cauzei sau aspecte vizând stabilirea ori verificarea, în apel, a stabilirii situației de fapt.

În *Decizia nr. 2020/2021 din 07/10/2021*¹⁸, se arată că așa cum prevede dispozițiile art. 47 C. pr. civ., cererea de recuzare se poate face verbal în ședință sau în scris pentru fiecare judecător în parte, arătându-se cazul de incompatibilitate și probele de care partea înțelege să se folosească. Ținându-se seama de caracterul imperativ al normelor enunțate, solicitarea de recuzare trebuie făcută înainte de începerea dezbaterilor, iar pentru împrejurările ivite în cursul procesului, conform art. 44 alin. (2) C.pr.civ., de îndată ce partea a luat la cunoștință de motivele de recuzare. Față de acest reper, în mod corect instanța a dat eficiență dispozițiilor art. 394 alin. (3) C. pr. civ. și a aplicat sancțiunea neluării în seamă a cererii de recuzare formulată de petenți. Din modul de formulare a normei rezultă că după reținerea cauzei în pronunțare nu mai pot fi aduse în atenția instanței cereri și pretenții noi care nu au făcut obiectul dezbaterilor contradictorii, pentru că, astfel, ar fi încălcate principiile dreptului la apărare, al contradictorialității și al dreptului la un proces echitabil. Petenții aveau posibilitatea și obligația de a semnala lipsa de imparțialitate a judecătorului în cadrul unei cereri de recuzare anterioară momentului procedural al deschiderii dezbaterilor pe fondul apelului.

O decizie relevantă din jurisprudența națională care privește cererea de abținere este *Decizia civilă nr. 1097/2019*¹⁹ pronunțată de Curtea de Apel Brașov. Contestatorul a susținut că pentru termenul de judecată din 8 mai 2019 a formulat cerere de recuzare a completului de judecată, invocând dispozițiile art. 41 C. pr. civ. și în subsidiar dispozițiile art. 42 alin. (1) pct. 1 și 13 C. pr. civ. Acesta a menționat că cererea de recuzare a fost însoțită și de o cerere de abținere din partea completului de judecată.

În contextul în care a fost formulată și cerere de recuzare și cerere de abținere, iar completul investit cu soluționarea acestora a conchis că nu ar fi motive care ar afecta imparțialitatea, contestatorul a apreciat că au fost încălcate normele privind alcătuirea instanței, invocând jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului.

Contestatorul a susținut că la prima vedere soluționarea cauzei, după casarea cu trimitere de către același judecător, nu contravine dispozițiilor art. 41 alin. (1) C. pr. civ., așa cum a fost interpretat și aplicat în practică, însă în speță, în opinia acestuia, instanța s-a „aventurat” cu ocazia soluționării excepției, pe fondul cauzei. Însă potrivit art. 53 alin. (1) C. pr. civ., încheierea prin care s-a respins recuzarea poate fi atacată numai de părți, odată cu hotărârea prin care s-a soluționat cauza. Când această din urmă hotărâre este definitivă, încheierea va putea fi atacată cu recurs, la instanța ierarhic superioară, în termen de 5 zile de la comunicarea acestei hotărâri.

În speță, contestatorul, nu a formulat recurs împotriva încheierii prin care s-a respins recuzarea, aceasta bucurându-se de autoritate de lucru judecat. Reiterarea aceluiași motive de incompatibilitate pe calea contestației în anulare echivalează cu formularea unei căi de atac împotriva încheierii prin care s-a respins recuzarea, cale de atac ce nu a fost prevăzută de lege. Acest demers nu se încadrează în ipoteza reglementată de art. 503 alin. (2) pct. 1 C. pr. civ., având în vedere că aspectele invocate cu privire la alcătuirea instanței investite cu soluționarea apelului au fost analizate de instanța care a soluționat cererea de abținere și de recuzare a membrilor respectivului complet.

Într-o altă situație, prin *Decizia nr. 1235/2019*²⁰ s-a reținut în mod corect de către instanță respingerea cererii de recuzare.

Pe scurt, Tribunalul Dolj, prin încheierea din 23 octombrie 2017, pronunțată în apel, a respins cererea de recuzare a două doamne judecătorești, reținându-se că apelul ce formează obiectul dosarului a fost repartizat aleatoriu la completul de judecată format la Secția I civilă a Tribunalului Dolj, însă înainte cu o zi de primul termen de judecată fixat, doamna judecătorească C. a formulat declarație de abținere, constatând că se află în cazul de incompatibilitate prevăzut de art. 42 alin. (1) pct. 3 C. pr. civ.

Titularii cererii de recuzare au susținut, în esență, că relațiile de colegialitate dintre judecătorii Secției I civile a Tribunalului și în special relația dintre membrii titulari ai completului, determină lipsa de

¹⁸ Decizia nr. 2020/2021 Înalta Curte de Casație și Justiție, Secția I civilă, Internet, <http://www.scsj.ro> (accesat la data de 20.06.2022).

¹⁹ <http://www.rolii.ro/hotarari/5d96a84ae490099407000031> (accesat ultima oară pe data de 14.10.2022).

²⁰ <https://www.jurisprudenta.com/jurisprudenta/speta-161oxlqv/> (accesat la data de 14.10.2022).

obiectivitate și imparțialitate a acestora și au motivat că respectiva concluzie au tras-o ca urmare a măsurilor luate de către instanță la termenul de judecată din 14 septembrie 2017 când li s-a respins cererea de amânare a cauzei pentru a-și angaja apărător și pentru a studia înscrisurile depuse la dosar la data de 11 septembrie 2017 și înmânate în ședința publică de către apărătorul părții adverse.

S-a constatat în mod clar că relația de colegialitate dintre judecători nu presupune lipsa lor de obiectivitate în legătură cu cauzele pe care sunt chemați să le soluționeze, pentru a susține o cerere de recuzare întemeiată pe acest motiv fiind necesare dovezi clare ale părtinirii, care nu au fost însă prezentate.

Recuzările au fost formulate împotriva a doi magistrați din cadrul Tribunalului Dolj – Secția I Civilă iar apelul a fost soluționat prin decizie definitivă de alți magistrați din cadrul altei instanțe, respectiv Tribunalul Olt – Secția I civilă.

Motivele de recuzare formulate împotriva celor doi magistrați, ce vizau exclusiv motive de bănuială legitimă, au fost motivate de recurenții-pârâți în cadrul cererii de strămutare înregistrate pe rolul Curții de Apel Craiova – Secția I civilă, fiind dispusă strămutarea judecătii apelului declarat în dosar, de pe rolul Tribunalului Dolj, pe rolul Tribunalului Olt, cu menținerea actelor de procedură efectuate. În privința exercitării recursului împotriva încheierilor de recuzare din 23 octombrie 2017 și din 26 februarie 2018, nu subzistă un interes legitim, actual și născut al pârâților în condițiile în care cei doi judecători recuzați nu au făcut parte din componența completului de judecată care a soluționat cauza, prin decizia definitivă nr. 743/10.07.2019. Ca atare, față de dispozițiile art. 53 C. pr. civ., Curtea a respins, ca lipsite de interes, recursurile împotriva încheierii din data de 23 octombrie 2017 și împotriva încheierii din 26 februarie 2018, ambele pronunțate de Tribunalul Dolj, Secția I civilă.

Relevantă este și *Decizia nr. 111/2021*²¹ a Înaltei Curți de Casație și Justiție prin care s-a respins recursul formulat întrucât în mod concret recurentul are deschisă calea de atac a recursului doar împotriva încheierii prin care s-a respins cererea de recuzare, iar în prezenta cauză prin încheiere s-a dispus anularea cererii de recuzare și ca atare împotriva încheierii de anulare poate fi formulată numai cerere de reexaminare. În mod corect, cererea de reexaminare, se soluționează de către un alt complet al instanței care a pronunțat încheierea de anulare.

Pentru a se putea da eficiență dreptului european în plan intern, în prealabil, judecătorul trebuie să verifice competența jurisdicțională, să identifice normele de procedură aplicabile. Jurisdicția Curții de Justiție este obligatorie pentru statele membre, judecătorul național având sarcina de a i se adresa ori de câte ori dispozițiile legale sunt neclare sau complexitatea necesită o cercetare aprofundată.

Curtea Europeană a subliniat în mod constant faptul că domeniul de aplicare al obligației pe care art. 6 parag. 1²² o impune statului, de a garanta un proces condus de o „instanță independentă și imparțială” nu se limitează la sistemul judiciar, ci impune și puterii executive, legiuitorului și tuturor celorlalte autorități ale statului, la toate nivelurile, să respecte hotărârile și deciziile instanțelor și să le aplice, chiar dacă nu sunt de acord cu ele. Respectarea de către stat a autorității instanțelor este o premisă esențială pentru încrederea publicului în justiție și, în sens mai larg, în statul de drept. Nu este suficient ca independența și imparțialitatea sistemului judiciar să fie garantate de Constituție: ele trebuie să fie aplicate în mod real în toate atitudinile și practicile administrative, a se vedea cauza *Agrokompleks împotriva Ucrainei*, pct. 136²³.

S-a considerat că prin instanță independentă se înțelege defapt o independență a judecătorului față de alte puteri, executivă și legislativă, relevantă în acest sens fiind cauza *Beaumartin împotriva Franței*²⁴, pct. 38 cât și independentă față de părți, ca de exemplu cauza *Sramek împotriva Austriei*²⁵, pct. 42.

²¹ <https://www.scj.ro/1093/Detalii-jurisprudenta?customQuery%5B0%5D.Key=id&customQuery%5B0%5D.Value=178794#highlight=##%20recuzare>.

²² Ghid privind art. 6 din Convenție – Dreptul la un proces echitabil (aspectul civil), Consiliul Europei/Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 2018.

²³ *Agrokompleks împotriva Ucrainei*, (<https://hudoc.echr.coe.int>).

²⁴ *Beaumartin împotriva Franței*, (<http://hudoc.echr.coe.int>).

²⁵ *Sramek împotriva Austriei* (<http://hudoc.echr.coe.int>).

În sensul art. 6 parag. 1, instanța trebuie să fie una imparțială. Imparțialitatea se definește de regulă prin lipsa oricărei prejudecăți sau atitudini părtinitoare și poate fi analizată în diverse moduri precum cauza *Wettstein împotriva Elveției*²⁶, pct. 43; sau cauza *Micallef împotriva Maltei*²⁷ pct. 93; ori cauza *Nicholas împotriva Ciprului*²⁸ pct. 49.

Se are în vedere faptul că există două tipuri de situații care pot crea temeri privind lipsa de imparțialitate a organului judecătoresc:

i. Prima este de natură funcțională. Aceasta se referă, de exemplu, la exercitarea de către aceeași persoană a unor funcții diferite în procesul judiciar sau, mai mult, existența unor legături ierarhice sau de alt tip cu un alt actor în cadrul procesului.

ii. A doua este de natură personală. Aceasta decurge din comportamentul judecătorului într-o cauză dată sau din existența unei legături cu o parte în litigiu sau cu reprezentantul acesteia.

Cooperarea dintre instituția dreptului intern cu cel al statelor membre trebuie să fie una solidă pentru o bună funcționare a puterii judiciare.

Normele convenționale europene fac parte din dreptul intern ce se aplică cu prioritate în raport cu normele naționale²⁹.

Așa cum s-a arătat în doctrină³⁰ dacă justițiabilului i s-a respins cererea de recuzare va putea face plângere la instanța europeană pe temeiul art. 6 parag. 1 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului întrucât invocarea acestui articol se face de altfel „a posteriori” unui proces soluționat printr-o hotărâre definitivă de către instanța națională.

Rolul instanței europene este unul clar și ferm și anume acela de a verifica dacă s-a respectat dreptul părții sesizate la un proces echitabil, aceasta neavând misiunea de a substitui în vreun fel vreo instanță națională sau de a proceda precum o instanță de control judiciar.

Consiliul Consultativ al judecătorilor europeni în Avizul nr. 3³¹ a hotărât că „încrederea publică și respectul pentru sistemul juridic sunt garanțiile eficienței sistemului juridic: comportamentul judecătorilor în activitățile lor profesionale este în mod justificabil văzut de public ca fiind esențial pentru credibilitatea tribunalelor. Prin urmare, judecătorii ar trebui să își îndeplinească îndatoririle fără favoritisme și fără a da dovadă de prejudecăți sau idei preconcepute. Trebuie să dea dovadă de respectul datorat tuturor persoanelor (părți, martori, avocați) fără a face distincții bazate pe motive ilegale sau incompatibile cu îndeplinirea corectă a funcțiilor lor”.

Forța obligatorie a hotărârilor Curții de Justiție rezultă din legătura Convenției avută în latura legislativă a țărilor membre supuse jurisdicției europene.

Jurisdicțiile interne trebuie să facă front comun cu jurisdicțiile europene, un rol important în acest sens îl au instanțele supreme naționale prin aplicarea jurisprudenței europene atât de necesară unui sistem juridic eficient. Curtea Europeană a statuat că imparțialitatea se definește prin absența prejudecăților sau a părerilor preconcepute.

Aceeași Curte consideră că noțiunea de imparțialitate³² conține nu doar un element subiectiv, ci și unul obiectiv: nu numai că instanța trebuie să fie imparțială din punct de vedere mental, prin aceea că niciunul din membrii instanței nu ar trebui să aibă prejudecăți sau predilecții personale dar că aceasta trebuie de asemenea să fie imparțială dintr-un punct de vedere obiectiv prin aceea că trebuie să ofere garanții pentru a exclude orice îndoială justificată în această privință.

²⁶ *Wettstein împotriva Elveției* (<http://hudoc.echr.coe.int>).

²⁷ *Micallef împotriva Maltei* (<http://hudoc.echr.coe.int>).

²⁸ *Nicholas împotriva Ciprului* (<http://hudoc.echr.coe.int>).

²⁹ Art. 20 Constituția României: (1) Dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile cetățenilor vor fi interpretate și aplicate în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care România este parte; (2) Dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului, la care România este parte, și legile interne, au prioritate reglementările internaționale, cu excepția cazului în care Constituția sau legile interne conțin dispoziții mai favorabile.

³⁰ A se vedea I. Deleanu, *op. cit.*, p. 360-361.

³¹ <https://rm.coe.int/168074768d>.

³² I. Copoeru, N. Szabo, coordonatori, *Etica și cultura profesională*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj Napoca, 2008, p. 200.

Prin Tratatul Comunității Europene, instanțele naționale din statele membre au șansa de a trimite întrebări Curții de Justiție privind interpretarea legislației Uniunii Europene, în cadrul procedurii hotărârilor preliminare. Procedura hotărârilor preliminare se referă la cooperarea dintre Curte și instanțele naționale ce cuprinde noțiuni similare prin: directive, decizii, regulamente, tratatul Comunității Europene.

Legislația națională trebuie să aibă o compatibilitate cu normele europene pentru a duce spre proceduri judiciare transparente și eficiente. Independența puterii judecătorești trebuie să se facă în deplin acord cu principiile europene.

Judecătorul național are responsabilitatea aplicării normei comunitare în calitatea sa de judecător comunitar. Interpretarea dreptului procedural național conform dreptului european reprezintă realmente o obligație a magistratului modern pentru a avea un efect util al actului de justiție. Dispozițiile europene sunt parte integrantă din ordinea juridică ce se aplică pe teritoriul fiecărui stat membru.

3. Principiile de la Bangalore: independența și imparțialitatea – aspecte generale³³

În anul 2002, Grupul Judiciar pentru Întărirea Integrității Justiției, ce aparține Curții Supreme de la Haga, a găsit oportun să conceapă un ghid menit să pună accent pe conduita etică a judecătorilor.

„Principiile de la Bangalore și Comentariul la aceste principii sunt gândite ca un ghid de orientare pentru magistrații din toată lumea. Un asemenea sprijin orientativ este deosebit de important mai cu seamă pentru judecătorii din țările în curs de transformare. Aceștia se află în procesul de a dezvolta un grad corespunzător de înțelegere asupra independenței și imparțialității, precum și asupra integrității justiției într-un stat de drept democratic”.

Acest ghid este conceput ca un manual de situații concrete în care se arată exemplificativ modalitățile în care activitatea judecătorului poate fi afectată de imparțialitate. Oare, au în vedere judecătorii naționali respectarea în totalitate a acestor principii?

Conform acestor norme, independența justiției este premisa statului de drept și o garanție fundamentală a procesului echitabil. În consecință, judecătorul va apăra și va servi ca exemplu de independență a justiției, atât sub aspect individual, cât și sub aspect instituțional. Judecătorul are îndatorirea de a-și exercita funcția în mod independent și în spiritul legii, fără a exista influențe venite din extern, presiuni sau compromitere. Acesta trebuie să fie independent în relațiile cu părțile a cărui litigiu îi este dat spre soluționare. Judecătorul trebuie să fie independent față de colegii săi în legătură cu deciziile sale, pe care el este obligat să le ia independent. Judecătorul va încuraja și va susține garanțiile necesare pentru a-și îndeplini atribuțiile judecătorești în scopul de a menține și de a întări independența instituțională și funcțională a corpului judiciar.

Se pune accent pe faptul că cele două concepte de „independență” și „imparțialitate” sunt foarte strâns legate, dar totodată separate și diferite. Termenul „imparțial” se referă la absența părtinirii, reală sau aparentă. Iar cuvântul „independență” reflectă valoarea constituțională tradițională a independenței. Ca atare, ea înseamnă nu numai o stare de spirit sau o atitudine în exercitarea propriu-zisă a atribuțiilor judecătorești, ci și un statut sau o relație cu alții, în special cu Executivul, care se bazează pe condiții sau garanții obiective.

Principiul: Imparțialitatea este esențială pentru îndeplinirea adecvată a funcției judiciare. Ea privește nu doar hotărârea însăși, ci și întreg procesul prin care se ajunge la aceasta.

Pornind de la acest principiu, în mod sigur că rolul judecătorului este acela de a depune toată silința să adopte o conduită, atât în instanță, cât și în afara acesteia, pentru a păstra și a întări încrederea publicului, a juriștilor și a justițiabililor în imparțialitatea acestuia și a corpului judiciar. Judecătorul va trebui să se abțină de la orice comentariu în legătură cu o cauză aflată în curs de judecare sau care i-ar putea fi dedusă spre judecare, despre care s-ar putea crede în mod rezonabil că ar afecta soluția sau ar putea dăuna aparenței de echitate a procesului.

³³ C. Dăniileț, *Principiile de la Bangalore privind conduita judiciară. Comentariu asupra principiilor de la Bangalore*, Editura C.H. Beck, București, 2010, p. 5 și urm.

Curtea Europeană a explicat că există două aspecte ale cerinței de imparțialitate. În primul rând, instanța trebuie să fie imparțială din punct de vedere subiectiv, adică niciun membru al instanței nu ar trebui să aibă prejudecăți sau să fie părtinitor. În al doilea rând, instanța trebuie să fie imparțială și din punct de vedere obiectiv, adică trebuie să ofere garanții suficiente pentru a exclude orice îndoială legitimă în această privință.

În ghid se aduce în prim plan ideea de subiectivism sau prejudecata ce a fost definită ca o aplecare, înclinație, tendință sau predispoziție către o parte ori alta sau către o anumită soluție. Subiectivismul se poate manifesta fie verbal, fie fizic, prin limbajul trupului, aparențele ori comportamentul în instanță sau în afara acesteia. Conduita fizică poate indica neîncrederea într-un martor, ceea ce ar putea influența neadecvat juriul. Expresia facială poate transmite o aparență de subiectivism către părțile sau avocații din proces, jurați, mass-media și alții.

Setul de valori personale ale judecătorului, filozofia acestuia, sau convingerile despre drept, nu pot constitui subiectivism sau prejudecată. Faptul că un judecător are o părere generală despre o chestiune juridică sau socială ce privește speța dată, nu îl face incompatibil de a prezida. Trebuie făcută distincția între opinie, care este acceptabilă, și subiectivism, care este inacceptabil.

Judecătorul are dreptul de a pune întrebări pentru a clarifica chestiuni, însă dacă judecătorul intervine în mod constant și ia practic controlul desfășurării procesului civil sau își asumă rolul acuzării într-un proces penal și folosește răspunsurile la întrebările pe care le-a adresat el însuși pentru a ajunge la o anumită soluție în speță, judecătorul devine avocat, martor și judecător în același timp, iar părțile nu au parte de un proces echitabil.

Judecătorul ar trebui să vorbească numai prin intermediul motivărilor la hotărârile pronunțate în cauzele deduse lui spre soluționare. În general, este nepotrivit ca un judecător să apere în public motivele hotărârilor judecătorești.

Există situația în care judecătorul cunoaște personal faptele înainte ca dosarul să îi fie repartizat acestuia, precum și pentru cunoștințele dobândite din surse extrajudiciare sau prin cercetări întreprinse în nume personal de către judecător în timp ce cauza este în curs de desfășurare. Ea se aplică chiar dacă aceste cunoștințe au fost dobândite prin cercetări independente desfășurate cu un scop ce nu are legătura cu litigiul (de exemplu scrierea unei cărți), și care nu sunt aduse în atenție. Recuzarea nu este necesară dacă cunoștințele provin din decizii anterioare pronunțate în aceeași cauză, sau din soluționarea unei cauze între aceleași părți, sau deoarece partea a mai apărut în fața judecătorului într-o cauză anterioară.

De obicei, judecătorul trebuie să se abțină în a judeca dacă el (sau un membru al familiei sale) are posibilitatea de a câștiga sau de a pierde din punct de vedere financiar, ca urmare a soluției pronunțate.

Ca o concluzie a acestor principii se arată că doctrina necesității permite unui judecător care altfel ar trebui exclus, să judece și să se pronunțe într-o cauză, dacă altfel s-ar produce o nedreptate. Este vorba despre cazul în care nu există un alt judecător disponibil și nerecuzabil, sau cazul în care o amânare a judecării sau eroare de judecată ar duce la prejudicii extrem de mari, sau cazul în care fără acest judecător nu s-ar putea constitui instanța pentru judecarea și soluționarea speței. Asemenea cazuri sunt, firește, rare și speciale. Totuși, ele pot apărea din când în când în cadrul instanțelor supreme cu puțini judecători care îndeplinesc importante atribuții constituționale și de recurs ce nu pot fi delegate altor judecători.

4. Concluzii

Imparțialitatea ca o datorie a magistratului semnifică faptul că magistratul își va exercita funcțiunile judiciare fără a favoriza, a părtini, a prejudicia pe vreuna dintre părți. Imparțialitatea nu exclude opinia personală a judecătorului însă îi interzice a ajunge la o soluție într-o altă modalitate decât cea a dezbaterii contradictorii, a aprecierii faptelor și a aplicării legii³⁴.

Imparțialitatea și independența judecătorului reprezintă caracteristici fundamentale ale justiției, adevărate calități ale acestuia care trebuie să acționeze în mod corect și cu profesionalism în activitatea

³⁴ M.M. Pivniceru, C. Luca, *Deontologia profesiei de magistrat. Repere contemporane*, Editura Hamangiu, București, 2008, p. 38.

judiciară pe care o desfășoară, să evite situațiile care îi pot aduce atingere obiectivității prin influențe și diferite presiuni exercitate din interiorul sau din exteriorul actului de justiție.

Judecătorul este obligat să se abțină de la judecarea cauzei când cunoaște vreun caz de incompatibilitate în privința sa, astfel părțile au posibilitatea de a invoca ei înșiși prin procedura recuzării înlăturând astfel judecătorul cu pricina de la soluționarea cauzei.

Cooperarea dintre instituția dreptului comunitar cu cel al statelor membre trebuie să fie una solidă pentru o bună funcționare a puterii judiciare.

Normele convenționale europene fac parte din dreptul intern ce se aplică cu prioritate în raport cu normele naționale.

Judecătorul național are responsabilitatea aplicării normei comunitare în calitatea sa de judecător comunitar. Interpretarea dreptului procedural național conform dreptului european reprezintă realmente o obligație a magistratului modern pentru a avea un efect util al actului de justiție. Dispozițiile europene sunt parte integrantă din ordinea juridică ce se aplică pe teritoriul fiecărui stat membru.

Rolul instanței europene este unul precis și anume acela de a verifica dacă s-a respectat dreptul părții sesizate la un proces echitabil, aceasta neavând misiunea de a substitui în vreun fel vreo instanță națională sau de a proceda precum o instanță de control judiciar, ci doar de a garanta aplicarea corectă a unei norme juridice cu efect european.

Un aspect esențial este dat de faptul că trebuie avut în vedere și totodată punctat cum setul de valori personale ale judecătorului, filozofia acestuia, sau convingerile despre drept, nu pot constitui subiectivism sau prejudecată. Faptul că un judecător are o părere generală despre o chestiune juridică sau socială ce are legătură directă cu speța nu îl face incompatibil de a prezida. Trebuie făcută distincția între opinie, care este acceptabilă, și subiectivism, care este inacceptabil.

Pe de altă parte consider că anumite aspecte ale acestei instituții a incompatibilității pot fi îmbunătățite prin propuneri *de lege ferenda*, precum necesitatea adoptării unui Cod de conduită european al judecătorului. Cu siguranță prezența unui Cod general de conduită europeană ar fi util pentru a evidenția rolul Curții Europene a Drepturilor Omului, a Curții de Justiție a Uniunii Europene, corelația dintre legislația internă și cea europeană privită atât ca aspect al practicii statelor membre Convenției Europene cât și ca un real model pentru jurisprudența națională atunci când se confruntă cu situații similare în spețele date, dar și aplicarea de sancțiuni în cazurile în care nu se respectă astfel de reglementări.

